

(НИН, 21.05.2009)

Нова америчка политика на Балкану веома је налик старој америчкој политици на Балкану. Лепота нове политике за Американце је у томе што не изискује никакве посебне америчке напоре и улагања, па чак ни примену силе, већ само наставак старе политике условљавања. Партнери се на Балкану више не маме обећањима америчког оружја или подршке независности, већ се дисциплинују постепеним корацима ка чланству у Европској унији.

То се ради овако: онима који још немају трговински споразум са ЕУ обећава се америчка подршка за потпис на споразум о придруживању. Онима који још нису постали кандидати за пријем, нуди се кандидатура, а кандидатима пак нада да ће Американци да убеду Европљане да и даље без застоја проширују Унију, без обзира на неуспех Лисабонског споразума и финансијску кризу.

То је данас амерички кец у рукаву, и у томе је суштина чувеног америчког „лидерства на Балкану”, синтагме на коју нас је све, веома ефектно, подсетила посета америчког потпредседника Џозефа Бајдена Сарајеву, Београду и Приштини. Сви становници Балкана, независно од тога у којој држави живе и ком се богу моле, жарко желе у Европску унију: Америка им поручује да у Европи има становити утицај, и да свима може да помогне да тамо стигну.

Читалац ће рећи да је смешно да Америка земљама европског континента нуди улазак у Европску унију, у којој сама нема ни право гласа, ни право вета, ни привилегију чланства. Ко тако мисли, мора да је сметнуо са ума последњу посету Ричарда Холбрука Београду, октобра 2003. године. Бивши амерички специјални изасланик за Балкан је дошао у пратњи свог геополитичког истомишљеника Бернара Кушнера, коме се тада ни у сну није смешио положај француског министра спољних послова; сам Холбрук није имао никакву функцију у америчкој администрацији, бавио се банкарством, а његови страначки другови у Вашингтону налазили су се у дубокој опозицији. Холбрук је свеједно веома самоуверено обавестио Београд да ће ускоро морати да бира између Косова и Европе, и да ће, у случају да изабере Косово, изгубити и Косово и Европу.

У оно се време чинило да је његова ароганција без покрића, но из данашњег угла делује пророчански.

Циљеви америчке политике на Балкану су у длаку исти као пре две деценије, те је Бајденов долазак само начин да се фанфарама обележи повратак истога. Главни задаци су обављени, али још има нешто „недовршеног посла”. И не враћа се случајно у употребу синтагма о незавршеном послу коју је Холбрук користио када је пре четири године убеђивао Кондолизу Рајс да на Балкану још није све цакум-пакум, и да Албанци и даље чекају обећану им независност.

Суштина је у томе да је Балкан једино место на кугли земаљској на ком су Американци освојили поверење - ма какво поверење, оданост и љубав - земаља са већинским муслиманским становништвом. Босна и Косово можда не би ни постојале као државе да Американци нису пружили жестоку војну и политичку подршку њиховом настанку, и да нису уложили сав свој утицај како би натерали Европљане да им се у томе приклоне.

Срби то тако не виде, али Балкан је за Американце место њихових највећих дипломатских и геостратешких успеха у протекле две деценије, једино место где посете америчких председника изазивају провале одушевљења. Британски новинари су се пре неког времена ругали Би-Би-Сију који је прекинуо програм како би јавио да је Обамин авион слетео у Лондон, али ми се овде сећамо да је Хрватска телевизија прошле године барем 15 минута уживо преносила како авион Џорџа Буша непомично стоји на писти пре узлетања (камере су, дабоме, после пратиле рулање точкова, и узлетање, и птице у даљини...). „Наши успеси на Балкану” рутински се спомињу у вашингтонским спољнополитичким сесијама, у сенатским и конгресним одборима: нико те успехе не доводи у питање, чак ни ради интелектуалне дебате.

(Мада свакако има неке поетске правде у чињеници да се у тим „успесима” крио зачетак пропасти америчких интервенција у Ираку а вероватно и у Авганистану. Да бомбардовање Срба у Босни и на Косову није било тако „успешно”, Американци би се вероватно теже одлучили да стављају на пробу своју способност да усређују друге народе хуманитарним интервенцијама.)

Балкан у Америци није више само географски појам, он има и пренесено, стратешко значење у равни симбола. Балкан је амерички мост према исламском свету, место на карти света на које могу у свако доба да упру прстом и кажу да представља доказ како

Америка није непријатељ муслимана, и не заступа увек и свагде интересе њихових противника. То је и те како важно у ситуацији када Американци немају опаснијег непријатеља у свету од исламског фундаментализма, и када Ал каида страдање европских муслимана у Босни и геноцид у Сребреници ставља у исти ранг (на лествици разлога за напад на Америку) као и страдање Палестинаца.

Ричард Холбрук је сада поново веома важан човек у америчкој спољној политици, а муслимани у Босни и на Косову су важни за оно што он за Америку покушава да уради у Пакистану и Авганистану. Америчка је перцепција да су Европљани протеклих година у Босни „испустили лопту” и да нису довољно добро штитили америчку политичку инвестицију у овом делу света. Зато се размишља и о именовану новог специјалног изасланика за Балкан, јер би таква личност била опипљив и упадљив доказ да се Балкан вратио у фокус америчке пажње. Озбиљни кандидати су Мајк Халцл, некадашњи Бајденов спољнополитички гуру, и Џим Добинс, стручњак за безбедност из Ранд корпорације и дипломата из Клинтоновог времена.

Три су британска лорда била умешана у решавање кризе у Босни и Херцеговини - Карингтон, Овен и Ешдаун - али само је овај последњи био заиста по вољи Американцима, а он је почетком априла, на састанку Комисије америчког Конгреса за безбедност и сарадњу у Европи (такозвана Хелсиншка комисија), изнео топло дочекано уверење да „ујка Сем” мора да се врати у Босну јер Европљани не користе како ваља политику условљавања. Наводно је невоља са Европљанима што нису довољно упорни, што пребрзо попуштају кад наиђу на тврд отпор, и што чине превелике уступке. Из те визуре, популарност Милорада Додика и отпор који Република Српска пружа централизацији Босне нису ништа друго до последица чињенице да су Американци били недовољно фокусирани на Босну. Водећи амерички конгресмени лако су се сложили са Ешдауном да је за Запад на Балкану најважније да има „интегрисани регионални приступ”, а да је највећа опасност то што су Европљани примењивали „индивидуални приступ појединачним државама”, јер то није дозволило „максимизирање” притиска.

Ево шта то конкретно значи, кад је Србија у питању. У оквиру свог „повратка на Балкан” под палицом Демократске странке и кадрова из Клинтоновог времена, Вашингтон би од Брисела тражио да се напредовање Београда према ЕУ „експлицитно и конкретно” услови подршком уставним променама какве ЕУ тражи у Босни. То би обезбедило да Додик „осети притисак са обе стране”. Лорд Ешдаун је Хелсиншкој комисији, као и другим владиним и невладиним телима пред којим је говорио приликом посете САД (приватне сусрете са истомишљеницима попут Холбрука да и не помињемо), предложио следеће:

„Београду морамо веома јасно рећи да је за Владу Србије услов за напредовање према ЕУ да у потпуности и свим срцем подржава политику ЕУ, једнако као и политику САД у Босни и Херцеговини. Треба тражити да Београд, не само не омета ту политику, већ да је активно подржава. И да нам се активно прикључи када, на пример, саопштим Републици Српској да питање сецесије није на дневном реду, да постављање тог питања није прихватљиво, и никад неће доћи на дневни ред”.

Треба држати на уму да су то речи човека који је претходно, по сопственом признању, истоветан савет дао и владама Холандије, Велике Британије и Француске, које су га, како сам тврди, у ту сврху ангажовале. Ешдаун размишља слично Бајдену: Сарајево, Београд и Приштина у Бајденовом итинереру сведоче о „интегрисаном регионалном приступу” који се враћа на сцену. Разлика је, дабоме, у томе што ће Бајдена у Сарајеву и Приштини славити. Занимљиво је да је „анонимни високи службеник администрације” на прес-конференцији поводом Бајденове посете Београду у Вашингтону изјавио да је „и само путовање порука” (the trip itself is a message). Парафраза тврдње Маршала Меклуана да је „медиј порука” (јер начин преношења поруке одлучујуће утиче на начин на који се порука прима) значи да је сама чињеница да Бајден долази у Србију довољна награда, и довољна порука Србима. Има у томе нечега: насупрот очекиваној експлозији одушевљења у Приштини, у Србији су превентивно морала бити забрањена јавна окупљања.

То је тај нови приступ, и то је оно што нам Американци желе рећи када кажу да Бајден није донео „ни штап ни шаргарепу”, већ само амерички утицај у Европи. То је, истовремено, и мера америчке захвалности Србији: захвалности на томе што активно не подрива независност Косова, већ се ограничава на то да питање успостављања правих добросуседских односа, са Косовом као независном државом, одложи за што каснији тренутак, односно што ближе датуму евентуалног уласка у Европску унију. Американци разумеју српску политику, која смера да реторички пружа жесток отпор признању Косова све док не буде могла да каже својим грађанима на референдуму: можемо колико сутра у Европу, уколико данас прихватимо независност Косова. Но то не значи да Американци и Европљани неће свеједно ломити Србију на туцету других тачака, оних мањих и ситнијих, на којим се влади не исплати да „погине”, односно да изгуби западну подршку.

Хоће ли се Брисел повинovati новом америчком притиску? Грађани ЕУ нису расположени за проширење: њихову политичку температуру прецизно су измерили и Никола Саркози и Ангела Меркел, што се види по начину на који подилазе јавности изјавама да Европску унију није ни могуће проширивати без ратификације Лисабонског споразума (што, строго формално узевши, заправо вероватно и није тачно). Зашто би на амерички миг почели Балкану под носом махати европском шаргарепом? Тим пре што су

америчке акције у Европи пале, јер се Европљанима чини да су Американци руинирали светску привреду својим непромишљеним финансијским авантурама, и да нису у позицији да било коме деле лекције. Без обзира на силну популарност председника Обаме, не само у Америци већ и у Европи (у којој расте само популарност Силвија Берлусконија, док сви остали лидери падају у очима својих суграђана).

За разлику од Америке, Европа у Србији не види само рупу на карти Европе (амерички је званичник прошле седмице, наиме, рекао да Бајден долази на Балкан јер је то место које недостаје на карти „слободне и целе Европе“). Но ако је судити према разочарењу које је Београд доживео уочи Бајденовог доласка (вест из Брисела да још постоје „техничке потешкоће“ које треба исправити пре него што се Србија квалификује за безвизни режим са ЕУ), успех Бориса Тадића у политичком стабиловању Србије на неки се начин почео окретати против њега. Европа од прошлог маја не живи у страху од тога да ће „изгубити Србију“: овде су, упркос огромној незапослености и релативној беди, стабилне и влада и проевропска већина. Србима се тако можда не чини, али из бриселског је угла гледано овде све у најбољем реду: нема уличних немира ни политичког хаоса, прозападној влади не прети опасност да буде свргнута. Што се тиче оних који у Европи имају одлучујућу реч, Србија је „бастион стабилности“ на Балкану. Има неке ироније у чињеници да се власт у Београду пре само пар месеци толико радовала овој оцени Фајненшел тајмса. Европске дипломате са којим је НИН разговарао слажу се да Србији „морамо дати на шенгенску белу листу“, али као да не осећају никакву хитност: ако не почетком 2010, онда средином, додају мирним гласом. Уверени су да Борис Тадић има пуну контролу над ситуацијом и да је без озбиљног конкурента на политичкој сцени.

У очекивању Бајденове посете, власт у Београду држала се суздржано и дискретно, владајући политичари нису давали бомбастичне изјаве, говорили су о посети без тријумфализма, иако Србији за последњих четврт века није дошао тако висок амерички званичник. Нико није јавно питао шта Бајденов долазак значи за очекивање председника Тадића да се „ускоро“ састане са председником Обамом, како је у марту наговестио приликом посете Мадриду, најављујући отварање „новог поглавља“ у односима Србије и Америке. Тешко је, наиме, замислити да би председник мале Србије могао добити прилику да се у истој години види и са председником и са потпредседником Америке.

За једину неприлично еуфоричну ноту уочи доласка америчког потпредседника био је заслужан Чедомир Јовановић, лидер ЛДП-а који је оценио да је Бајденова посета „прилика за промену нашег друштва“. Што се опозиције тиче, мало изненађење приредила је Демократска странка Србије, чији је портпарол Андреја Младеновић изјавио да би власт Србије требало од Бајдена да тражи да се извини Србији. „Давао је

изјаве о Србији које су биле недостојне једног политичара. Због тога што се залагао за бомбардовање Србије и због тога што се залагао за независност Косова, најмање што може да учини је да се извини Србији и српском народу током посете. То је нешто што би свака одговорна власт тражила”, рекао је Младеновић. Бајден је, као што је познато, боравио у посети Србији 2001. године, када се састао са тадашњим председником Југославије Војиславом Коштуницом. Није познато да је од њега, јавно или иза затворених врата, тада тражено да се извини српском народу, иако његове србомрзачке изјаве ни тада нису биле тајна.